

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗОВНІШНІХ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

І. О. Крюкова, д.е.н., доцент, Одеський державний аграрний університет

В статті досліджено специфіка формування і склад зовнішніх фінансових потоків бізнес-суб'єктів аграрної сфери. Визначено сукупність факторів формування зовнішніх фінансових потоків з позицій можливостей процесу управлінського впливу на них з боку агроменеджменту. Проаналізована динаміка обсягів зовнішніх фінансових потоків у формі прямих іноземних інвестицій у сільське господарство. Здійснена аналітична оцінка результативності вкладень і використання прямих іноземних інвестицій в аграрній сфері. Проведено аналіз складу і структури капітальних вкладень в аграрному виробництві. Визначено перспективні об'єкти акумулювання зовнішніх фінансових потоків в галузі.

Ключові слова: фінансові потоки, результативність, аграрні підприємства, інновацій, капітальні вкладення, вартість аграрного бізнесу.

Постановка проблеми. Вирішення стратегічних завдань розвитку вітчизняного аграрного виробництва – підвищення рівня конкурентоспроможності на європейському ринку, нарощування експортного потенціалу та забезпечення продовольчої безпеки держави потребує пошуку нових форм і методів агроменеджменту та пошуку відповідних джерел фінансування діяльності бізнес-суб'єктів аграрної сфери.

У такому контексті важливого значення набуває механізм ефективного використання фінансових потоків аграрних формувань, який формують каркас їх подальшого економічного розвитку та нарощування ринкової вартості аграрного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні і прикладні аспекти формування і оцінки результативності використання фінансових потоків бізнес-суб'єктів аграрної сфери знаходяться у площині наукової уваги значної кількості провідних вчених, серед яких вагомий внесок у поповнення теорії, методології і практики управління фінансовими потоками зробили: Г.М. Азаренкова, І.А. Бланк, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, І.М. Зелісько, А.О. Красноручський, В.В. Лагодієнко, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, П.Т. Саблук та інші.

Поряд з цим, реалії сьогодення свідчать, що труднощі економічних реформ у національній економіці позначились й на обсягах фінансових потоків, які спрямовуються у сферу аграрного виробництва. Це зумовлює скорочення обсягів інвестування галузі, обмеження можливостей використання інноваційного потенціалу аграрного сектору та нарощування масштабів діяльності, реалізації соціальних проектів. За таких умов досить актуальними постають питання оцінки рівня результативності використання фінансових потоків аграрними формуваннями та пошуку ефективних механізмів нарощування їх обсягів.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення складу зовнішніх фінансових потоків бізнес-суб'єктів аграрного сектору, проведення аналітичної оцінки динаміки форму-

вання та аналіз рівня результативності їх використання в розрізі окремих складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнення головної стратегічної мети функціонування підприємства – нарощування ринкової вартості бізнесу передбачає створення дієвого механізму формування зовнішніх фінансових потоків, які не обмежуються економічними відносинами з іншими контрагентами ринку, банківськими установами і передбачають забезпечення сприятливих «умов гри» підприємства на ринку та передумов його сталого розвитку.

В сучасних умовах ступень активності агроформувань на ринку і динамічності їх розвитку відображається у обсягах формування і використання фінансових потоків. Змістовні якісні характеристики фінансових потоків, поряд із сукупністю традиційних фінансово-економічних показників (обсягів виробництва та збуту, чистого доходу і чистого грошового потоку), є результатом і свідченням позиції бізнес-суб'єкта на ринку, у рейтингу конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості галузі чи регіону, рівня результативності його функціонування.

Необхідно підкреслити, що рух фінансових потоків віддзеркалює активність підприємства на ринку товарів та послуг, фінансовому ринку, ринку праці та капіталу, саме фінансові потоки разом з іншими ключовими ринковими показниками (доля ринку, обсяг продажів, питома вага у ВВП регіону) свідчать про конкурентну позицію підприємства [4]. Як наголошують Красноручський А.О. та Руденко С.В., фінансові потоки, завдяки ієрархічній трансформації базових і функціональних потенціалів аграрних підприємств, формують обсяги і опосередковують дію механізмів формування і використання економічного потенціалу бізнес-суб'єктів [7].

Науковими дослідженнями Азаренкової Г.М. обґрунтовано доведено, що на макрорівні механізм формування зовнішніх фінансових потоків є складовою єдиної фінансової системи, способом взаємодії її об'єктів та суб'єктів, де під об'єктами управління слід розуміти фінансові

потоки різних економічних агентів, а як окремі елементи суб'єкта управління – множинність різних інституційних форм, за допомогою яких не лише визначається, а й реалізується багатогранний інструментарій управління зазначеними потоками. [1]

З огляду на специфіку формування та функціональний зміст, особливості трансформації і використання, фінансові потоки суб'єктів аграрного бізнесу поділяються на зовнішні і внутрішні [6].

Зовнішні фінансові потоки обслуговують мікро- і макросередовище діяльності агропідприємства, формуються поза його межами та свідчать про результативність взаємодії суб'єкта господарювання з сукупністю стейкхолдерів бізнес-середовища [8].

До складу зовнішніх потоків аграрних формувань відносяться: 1) фінансові потоки, які акумулюються на макрорівні господарювання за рахунок використання механізмів державної фінансової підтримки аграрного сектору; 2) фінансові потоки, які акумулюються за рахунок інструментів прямого та портфельного інвестування (вітчизняного та іноземного); 3) фінансові потоки банківських і небанківських фінансово-кредитних установ, механізм залучення яких залежить від сприятливості режиму фінансово-кредитної системи аграрного сектору національної економіки; 4) фінансові потоки домогосподарств (представлені витратами домогосподарств на купівлю продуктів харчування); 5) фінансові потоки вітчизняних і іноземних стейкхолдерів та партнерів аграрних формувань (які залучені на засадах товарних кредитів, зумовлені специфікою формування поточних зобов'язань тощо).

Механізм формування зовнішніх фінансових потоків – один з найскладніших елементів системи фінансових відносин макрорівня, ефективний розвиток якого може носити стимулюючий або де стимулюючий характер для забезпечення умов господарської діяльності вітчизняних молокопереробних підприємств

Так як процеси акумулювання та векторно-го руху зовнішніх фінансових потоків формуються поза межами аграрних підприємств та зумовлені особливостями дії сукупності факторів зовнішнього макро- та мікробізнес середовища, підприємства можуть лише частково впливати на механізм їх залучення і використання. У зв'язку з цим, практичні аспекти механізму управління зовнішніми фінансовими потоками є досить складними, динамічними та потребують постійної уваги з боку управлінського апарату і аналітиків.

В процесі управління зовнішніми фінансовими потоками важливого значення набуває аналіз факторів і чинників, що здійснюють прямий або опосередкований вплив на формування зовнішніх потоків, характер їх руху і величину. Так, керівництво підприємства може проводити об-

ґрунтовану політику щодо вибору банківських і небанківських фінансово-кредитних установ, контрагентів ринку, з якими воно співпрацює і які є потенційними джерелами формування зовнішніх фінансових потоків, які при укладанні господарських договорів перетворюються і набувають форми внутрішніх фінансових потоків підприємства. Поряд з цим, в процесі формування зовнішніх фінансових потоків існують фактори, які не підлягають впливу окремих господарюючих суб'єктів та системи їх фінансового менеджменту. До комплексу таких чинників відносяться:

1) внутрішня політика уряду, яка носить стимулюючий або стримуючий характер щодо ступеня інвестиційної привабливості аграрного сектору, порядку ведення бізнес-контактів вітчизняних агрокомпаній з іноземними структурами;

2) діючий характер податкового законодавства, юридичної площини оформлення відносин і видів спільного бізнесу, порядок володіння земельним капіталом, інструменти захисту інтелектуальної власності, які в системі формують інвестиційний клімат аграрної галузі

3) валютна політика держави, яка зумовлює рішення фінансових керівників відносно розміщення фінансових активів на вітчизняному або іноземному ринку капіталу;

4) фінансово-кредитна система, яка потенційно спроможна формувати сприятливі умови для нарощування загальної величини фінансових потоків, які акумулюються у вигляді тимчасово вільних коштів та механізму їх перерозподілу серед секторів і бізнес-суб'єктів;

5) механізм державної підтримки аграрних виробників в межах якого зовнішні фінансові потоки формуються і надходять до агроформувань у формі дотацій, субсидій, субвенцій та інших виплат з бюджетів різних рівнів.

Зовнішні фінансові потоки визначаються значними обсягами формування, складною схемою руху і розміщення, а також різноманітністю джерел їх забезпечення.

Одним з ключових завдань управління зовнішніми фінансовими потоками бізнес-суб'єктів в аграрній сфері в сучасних реаліях постає нарощування їх обсягів з урахуванням факторів збалансування за джерелами надходження та рівнями ризиків їх залучення.

Максимізація величини зовнішніх фінансових потоків дає змогу агроформуванням нарощувати виробничий потенціал, реалізовувати політику інноваційного розвитку, вирішувати проблеми так званих «вузьких місць» у системі сучасного агроменеджменту, як: маркетингова діяльність, створення і використання об'єктів нематеріальних активів, реалізація проектів соціальної відповідальності аграрного бізнесу; сприяння розвитку сільських територій. Вирішення цих завдань формує сприятливі передумови для нарощування ринкової вартості аграрного бізнесу у контексті

перспектив вільного обігу земельних ділянок у національному аграрному виробництві.

Пріоритетним напрямом спрямування і розміщення зовнішніх фінансових потоків в аграрній сфері є інноваційна діяльність. У відповідності з Законом України «Про основи національної безпеки України» від 2003р. мінімально необхідний рівень інноваційної активності вітчизняних бізнес-суб'єктів сфери матеріального виробництва для забезпечення конкурентоспроможності на ринку має становити не менше 50% [5].

За даними агропорталу України, рівень інноваційної активності аграрних формувань на даному етапі не перевищує 5-10%, і є одним з самих низьких показників серед підприємств всіх видів економічної діяльності України. Частка підприємств харчової промисловості, що структурно входить до складу агропромислового виробництва України, у 2015р. становила 16,8% в порівнянні зі середнім показником по промисловості – 17,3%. Основна частка інновацій, які впроваджені у виробництво харчових продуктів і напоїв, приходиться на нові види продуктів харчування [2].

У зв'язку з цим, інноваційна діяльність, як напрям розміщення зовнішніх фінансових потоків агроформувань, залишається одним з доміную-

чих і пріоритетних.

Сільське господарство, традиційно, вважається сферою підвищеного ступеня ризикованості інвестування. Об'єктивно, це зумовлено двома основними причинами: тривалий період обороту капіталу і висока залежність від природно-кліматичних умов. Ці особливості складно піддаються процесам страхування, що є однією з причин відмови потенційних зарубіжних і вітчизняних інвесторів від інвестування аграрного виробництва. Ще однією з обставин, які суттєво стримують можливість нарощування зовнішніх фінансових, зокрема, інвестиційних потоків у сільське господарство, – незавершений характер земельної реформи та відсутність правового механізму купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення.

Незважаючи на сукупність цих обставин, дослідження свідчать, що навіть за умов скорочення обсягів зовнішніх інвестиційних потоків у сільське господарство протягом останніх тринадцяти років, які акумулюються за рахунок механізму прямого іноземного інвестування, результативність використання інвестицій у сільському господарстві є вищою, ніж в середньому у національній економіці (табл. 1).

Таблиця 1

Результативність прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) у сільське господарство

Показники	Роки						2015р до 2002р, %
	2002	2008	2010	2012	2014	2015	
Обсяги прямих іноземних інвестицій – всього, млн. дол.	4555,3	29543	40530,0	50333,9	57056,4	45744,8	В 10 раз
Обсяг фінансових потоків в сільське господарство, млн. дол.	86,8	557,3	680,4	736,3	776,9	617,0	В 7,1 раз
Питома вага галузі у структурі секторів інвестування, %	1,9	1,9	1,7	1,5	1,4	1,3	x
Валова додана вартість, млн. грн. сільського господарства, млн. грн.	29421	65148	82948	113245	161145	236003	В 8,0 раз
Окупність іноземних інвестицій у сільському господарстві, грн.*	63,95	17,98	15,23	19,22	14,40	17,38	27,1
Окупність іноземних інвестицій по економіці в цілому, грн.	7,47	4,29	2,54	3,13	1,68	1,66	22,2
Рівень рентабельності інвестицій, %	2,10	1,59	3,15	4,54	1,92	7,58	x

* з поправкою на валютний курс відповідного періоду

Як свідчать результати наукових досліджень вчених ННЦ ІАЕ України, за останні роки частка валової доданої вартості сільського господарства у загальних її обсягах суттєво зростає. Якщо у 2008–2012 роках вона коливалась у межах 7,9–9,4%, то у 2013 році збільшилася до майже 10, у 2014-му – 11,8%, у 2015-му році – 13,5% [9].

Сільське господарство, на відміну від інших секторів національної економіки, в умовах перманентної економічної кризи 2013-2017рр. демонструє стабільні темпи зростання розміру прибутку і рентабельності своєї діяльності. Так, на відміну від промисловості, будівництва, оптової і роздрібною торгівлі та інших видів економічної діяльності, (включаючи фінансову і страхову діяльність за 2014-2015рр), які протягом 2013-

2015 років демонструють тенденцію зростання збитковості основної діяльності, сільське господарство 2015р. завершило із чистим позитивним фінансовим результатом у сумі 102849,1 млн. грн. та рівнем рентабельності - 29,5%. При цьому, збільшення розміру чистого прибутку, отриманого аграрною сферою за 2010-2015 роки, збільшився в 6 разів [12].

Моніторинг складу і структури фінансових потоків, спрямованих у інноваційну діяльність агроформувань України показав, що сьогодні основними напрямками інновацій сільськогосподарських підприємств є: впровадження нових високоврожайних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, застосування добрив та засобів захисту рослин, супутниковий моніторинг посівів, технології управління поливом, впрова-

дження у практику обліку автоматизованих інформаційних систем, трекінг сільськогосподарської техніки [3].

Таким чином, основним напрямом розміщення зовнішніх інвестиційних потоків у сільському господарстві за останні роки залишаються капітальні вкладення. Проблемою капітального інвестування сьогодні є капіталізація землі, як головного засобу виробництва в аграрній сфері, та ключового активу, який за умов організації вільного ринку земель сільськогосподарського призначення виявиться головним фактором формування вартості аграрного бізнесу.

За сучасних обсягів і структури капітальних вкладень в сільському господарстві, на землю, як об'єкт інвестування, приходиться близько 0,17% (рис. 1). Основними напрямками капітальних вкладень аграрних бізнес-суб'єктів є: інвестування оновлення машин та обладнання, на який приходиться близько 66,7% всіх інвестиційних потоків; будівництво виробничих і невиробничих об'єктів – 19,3%.

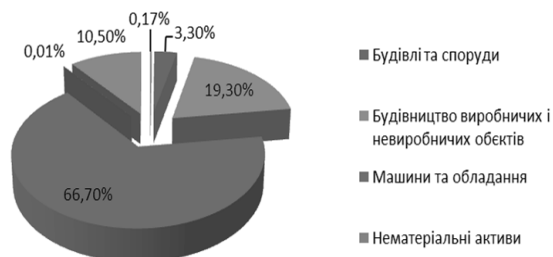

Рис. 1 Структура капітальних вкладень у сільське господарство за 2015р.

Найбільш інтенсивним характером надходження визначаються інвестиційні потоки, які спрямовуються в національну економіку з країн: Великобританія – 5,4%, Нідерланди – 15,3%, Німеччина – 4,2%, Російська Федерація – 11,5%, Кіпр – 25,7%. Відповідно, досить активно йде процес формування фінансових потоків в оберненому напрямі [11].

На сучасному етапі розвитку аграрного сектору економіки країни важливою проблемою залишається збалансування процесів руху зовнішніх фінансових потоків та акумулювання їх руху у найбільш перспективні, з точки зору концепції вартісно орієнтованого стратегічного агроменеджменту, напрями і об'єкти їх розміщення і трансформації. Домінантним напрямом розміщення зовнішніх фінансових потоків аграрних формувань є інноваційна діяльність. Найбільш перспективними об'єктами сьогодні виступають земля і нематеріальні активи. Сільськогосподарські угіддя та обмежені можливостями реалізації прав власності характер їх використання приймають

участь у формуванні вартості аграрного бізнесу опосередковано, через вартість виробленого сільськогосподарського продукту і валову додану вартість. Управління фінансовими потоками, які акумулюються у нематеріальних активах аграрних формувань, сьогодні постає однією з найбільш слабких ланок процесу управління. Так, у структурі капіталу сільськогосподарських підприємств частка нематеріальних активів займає близько 0,15% [10]. В більшості агроформувань даний вид активів по балансовій вартості дорівнює нульовому значенню. Винятком є агрохолдинги та підприємства, які крім традиційно аграрного виробництва, займаються промисловою переробкою сільськогосподарської сировини. Разом з тим, нематеріальні активи є найбільш перспективними активами з точки зору формування і нарощування ринкової вартості аграрних бізнес-суб'єктів. Винятковим вартісним потенціалом в цьому аспекті визначається й земля сільськогосподарського призначення. При цьому, акумуляція фінансових потоків як у земельний ресурс, так у нематеріальні активи сьогодні для аграрних бізнес-суб'єктів є досить перспективними напрямками активізації інноваційної діяльності, яка є каркасом реалізації потужного потенціалу вітчизняного аграрного сектору як у площині зовнішньоекономічних відносин, так і в межах системи національного виробництва.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Проведені наукові дослідження дозволили виявити, що в сучасних умовах сільське господарство залишається однією з найбільш привабливих галузей з точки зору розміщення фінансових, зокрема, інвестиційних потоків, яка забезпечує найвищий рівень рентабельності на авансований капітал. Стратегічною сферою акумулювання зовнішніх фінансових потоків аграрних формувань постає інноваційна діяльність, а ключовими об'єктами – угіддя сільськогосподарського призначення і нематеріальні активи. Формування, розміщення, трансформація і використання фінансових потоків в даних напрямках дозволяє розпочати процес капіталізації вартості аграрного бізнесу та нарощувати її величину у стратегічній перспективі. В свою чергу, становлення аграрних підприємств на ринку діючих бізнес-проектів, як об'єкту купівлі-продажу, формує сприятливі умови для покращення інвестиційного клімату в аграрній сфері та нарощування обсягів як зовнішніх, так і внутрішніх фінансових потоків, необхідних як для активізації інноваційних перетворень, так і для ефективного розвитку підприємств в коротко- та довгостроковій перспективі.

Список використаної літератури:

1. Азаренкова Г.М. Фінансові потоки в системі економічних відносин: [монографія] / Г.М. Азаренкова. – Харків:ВД «ІНЖЕК», 2006. – 328с.

2. Ботник Н. Інновації в аграрній сфері / Н. Бортник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroportal.ua/ua/publishing/analitika>
3. Бруханський Г. Ф. Облік і аналіз у системі стратегічного менеджменту аграрного підприємства: [монографія] / Г. Ф. Бруханський. - Тернопіль: ТНЕУ, 2014. - 384 с.
4. Воронкова А.Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация: [монографія] / А.Э. Воронкова. – Луганск: Изд-во Восточнoукраинскогo національного університета ім. В. Даля, 2004. с. 102-109.
5. Закон України «Про основи національної безпеки» від 9.06.2003 № 964-IV. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
6. Зеліско І.М. Фінансові потоки аграрно-промислових компаній / І.М. Зеліско // Агросвіт. – 2014. - № 24. – С. 3-8.
7. Красноруцький А.О. Функціональні та інструментальні концепції в дослідженні механізмів управління економічним потенціалом аграрних підприємств / А.О. Красноруцький, С.В. Руденко // Актуальні проблеми економіки. – 2016. - № 2. – С. 5-11.
8. Лагодієнко В.В. Фінансові потоки підприємств аграрного сектору / В.В. Лагодієнко, Н.В. Лагодієнко. – Збір. наук. праць за Матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка. Пріоритетні напрями науки» (Польща, Закопане, 29.11.2015р.-30.11.2015р.). – Варшава, 2015. – С. 55-58.
9. Лупенко Ю.О. Оподаткування сільського господарства в умовах трансформації спеціальних податкових режимів / Ю. О. Лупенко, Л.Д.Тулуш // Економіка АПК. – 2016. - № 1. – С. 6-13.
10. Статистичний щорічник «Діяльність суб'єктів господарювання за 2015рік». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Статистичний щорічник «Капітальні інвестиції в Україні за 2015рік». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Статистичний щорічник «Сільське господарство України за 2015рік». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Крюкова И.А. Аналитическая оценка результативности использования внешних финансовых потоков аграрных предприятий.

В статье исследована специфика формирования и состав внешних финансовых потоков бизнес-субъектов аграрной сферы. Определена совокупность факторов формирования внешних финансовых потоков с позиций возможностей процесса управленческого влияния на них со стороны агроменеджмента. Проанализирована динамика объемов внешних финансовых потоков в форме прямых иностранных инвестиций в сельское хозяйство. Осуществлена аналитическая оценка результативности вложений и использования прямых иностранных инвестиций в аграрной сфере. Проведен анализ состава и структуры капитальных вложений в аграрном производстве. Определены перспективные направления аккумуляции внешних финансовых потоков в отрасли.

Ключевые слова: *финансовые потоки, результативность, аграрные предприятия, инновации, капитальные вложения, стоимость аграрного бизнеса.*

Kryukova I.A. Analytical assessment of the effectiveness of the use of external financial flows of agricultural enterprises.

The specificity of formation and composition of external financial flows of business sub-items of the agrarian sphere is investigated in the article. A set of factors for the formation of external financial flows from the positive possibilities of influencing the management process by agromanagement is defined here. The dynamics of external financial flows in the form of foreign direct investment in agriculture have been analyzed. Analytical assessment of the effectiveness of their investments and use in the agrarian sphere was carried out. Analysis of the composition and structure of capital investments in agricultural production have been made. Perspective directions of accumulation of external financial flows in the industry are determined.

Keywords: *financial flows, productivity, agrarian enterprises, innovations, capital investments, value of agrarian business.*

Дата надходження до редакції: 24.02.2017

Рецензент: д.е.н., професор Красноруцький О.О.

УДК 338.436:001.8

**ОСНОВНИ ЗАКони І ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ**

А. О. Гуторов, к.е.н., с.н.с., докторант, ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН

У статті узагальнено основні закони і закономірності розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки. Наведено їхній критичний аналіз і змістові характеристики, встанов-